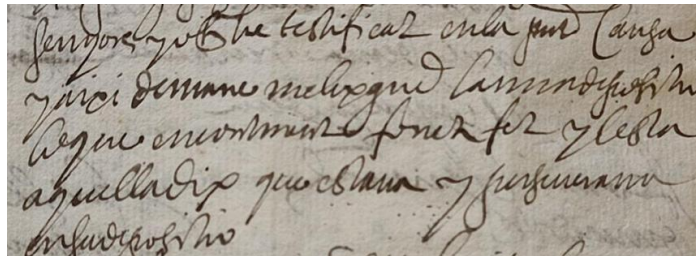

Assassinat a la riba de l'Ebre: transcripció i anàlisi d'un procés judicial tortosí d'inicis del segle XVII

1. Introducció

Un matí de febrer de 1604, la ciutat de Tortosa es va despertar amb la notícia d'un fet terrible: el cos sense vida d'un jove espardenyer xertolí havia aparegut embolicat amb llençols a la vora del riu Ebre. Aquesta és la premissa amb què començava el judici inèdit contra els assassins de Joan Carot, custodiat a l'Arxiu Històric de Tortosa, transcrit i analitzat lingüísticament quatre segles després per a ampliar el coneixement sobre el català tortosí al llarg de la història.

Aquest treball analitza un text no literari —aquells que tenen com a finalitat informar, comunicar o registrar fets, com ara un testament, un inventari o un procés judicial, entre d'altres—, ja que es considera que en aquesta mena de textos, sobretot en les declaracions judicials, és més fàcil que es conservin grafiats els trets de la llengua col·loquial, la del dia a dia. Es tracta d'un document que, gràcies al seu estat òptim de conservació, va ser transcrit, és a dir, es va escriure el text del manuscrit en un processador de text —d'acord amb els criteris de transcripció també explicitats en el treball—, per a fer-lo ben llegible i entenedor. Com es pot comprovar en la imatge, és un text amb una cal·ligrafia complicada, atès que l'escrivà havia de reproduir a corre-cuita tot el que el testimoni deia per a no desviar-se'n.

Fragment del full 14V. Diu així: «senyors, yo testis he testificat en la present causa y així demane me lixuen la mia depositió», lo que encontinent fench fet. Y lesta aquella, dix que estava y perseverava en sa depositió».

2. Els models emprats: en què es basa l'estudi

L'anàlisi lingüística del judici pren com a model els criteris del projecte «Diatopia i canvi lingüístic. *Scripta* i projecció dialectal», liderat per Joan Veny i Àngels Massip-Bonet, de la Universitat de Barcelona. Aquest projecte té com a propòsit estudiar com han evolucionat, al llarg del temps, les diferents varietats del català, mitjançant quatre nivells d'anàlisi: fonètic, és a dir, quins sons hi ha; lèxic, o siga, el vocabulari emprat; morfosintàctic —la manera com es formen els mots i s'organitzen les frases— i gràfic. Aquests nivells d'anàlisi són els que he emprat per a fer l'anàlisi del document. Com veurem més endavant, el procés judicial estudiat per al treball de fi de grau encaixa força bé en aquest projecte, gràcies a la gran riquesa lèxica que fan servir els testimonis, l'espontaneïtat i la llengua poc alterada i natural, entre d'altres característiques interessants.

3. *El contingut: la desaparició de Joan Carot*

El text estudiat tracta sobre l'assassinat d'un jove espardenyer de Xerta (Baix Ebre) anomenat Joan Carot, que treballava a casa d'en Joan Llorenç, també espardenyer d'ofici. El seu cos el van trobar a la riba de l'Ebre, a prop de Tortosa, embolicat amb un llençol i amb clars signes de violència: cops contundents a l'esquena i ofegament. Diversos detalls físics —una dent que li faltava i l'ull dret buidat— i la vestimenta van permetre identificar-lo.

El veguer i els paers de Tortosa —les autoritats municipals del moment—, amb l'assessorament d'un jurista, van iniciar una investigació que va incloure més de vint declaracions d'amics, familiars i veïns de la zona. Els testimonis afirmaven haver vist empremtes de mans i sabates, restes de sang, una tisora colgada de terra a prop del lloc on era el cos i, fins i tot, una barca travessant el riu de nit, un fet molt inusual.

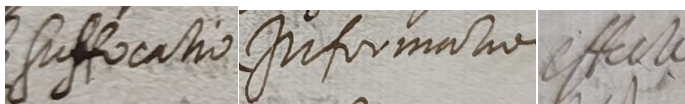
Les sospites es van dirigir cap a Andreu Salvador, el seu cunyat Joan Llorenç i Jaume Brunet, un pagès del mateix entorn. Van ser empresonats de manera preventiva, però alliberats sota fiança per manca de proves concloents. Els rumors van continuar, malgrat que cap testimoni va poder incriminar-los directament. Finalment, el cadàver de Carot va ser enterrat i el judici es va tancar sense resolució.

Aquest judici, a banda de ser una reconstrucció fidedigna d'uns fets ocorreguts fa més de quatre segles, també és una pinzellada dels costums, les relacions humanes i la societat de l'edat moderna a bona part de les Terres de l'Ebre.

4. *L'anàlisi: el català tortosí de l'edat moderna*

Com ja s'ha avançat a la introducció, l'anàlisi del document es va dividir en quatre nivells, d'acord amb el model a seguir (el projecte [Scripta. Dialectologia Catalana](#)) i amb la majoria d'estudis actuals de textos antics i moderns. Cal tenir en compte que, mentre en el treball original l'anàlisi és exhaustiva, en aquest resum, per a poder adequar-nos a la llargada demanada, se'n presenta una síntesi.

4.1. Grafia

Exemples de grafia conservadora: *suffocatio* 'sufocació', *informatio* 'informació' i *effecte* 'efecte'.

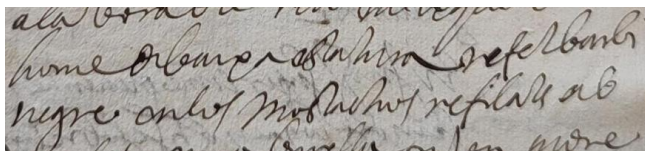
El que més destaca de la grafia que usa l'escrivà és el conservadorisme, és a dir, hi ha la presència de grafies influïdes pel llatí, un fet poc habitual a principis del s. XVII. També cal destacar que els mots que avui dia escriuríem amb <ll>, en el text sovint encara s'escriuen amb una sola ela (*laüt*, *larch* 'llarg', *lesta* 'llegida' *liurat*, etc.), encara que ja es pronunciaven com una ela doble.

4.2. Fonètica

Entre els fenòmens que tenen a veure amb la pronúncia cal esmentar la següent llista de mots: *mitat*, *carteliginoses*, *redonet*, *escur* ‘fosc, obscur’, *pràtiga* ‘pràctica’, *vuy* ‘avui’ i *unflar*. S’hi han produït diversos fenòmens fonètics, la majoria dels quals reflecteixen una parla popular. Alguns han arribat als nostres dies (com *unflar*, *redonet* i *mitat*), mentre que d’altres (*pràtiga*, *escur*, *carteliginoses*) han quedat en desús.

4.3. Morfosintaxi

El més curiós d’aquest apartat es troba en la frase següent: «me ixqué un home de baixa estatura, refet, barbi-negre, en los mostachos refilats». És un clar exemple que, en

Fragment del full 8R.

tortosí, l’any 1604 —segurament, abans i tot—, ja es confonia la preposició *ab* ‘amb’ amb *en* com avui.

4.4. Lèxic

Del vocabulari destaquen els castellanismes *ropilla* ‘peça de vestir curta usada entre els segles XVI i XVII’, *robo* ‘robatori’, *macho* ‘mul’ i *barbi-ponent* ‘jove, que no té barba’; els arcaismes —paraules de la història de la llengua que ja no s’empren— *bar* ‘traïdor’ i *burella* ‘color fosc’; mots actuals amb significats antics, com ara *representar* ‘presentar’ i *pràctica* (amb la forma *pràtiga*) ‘tracte, conversa’; els arabismes *alfanja* ‘sabre curt i corbat’ i *assut* ‘presa d’aigua’ i mots d’extensió reduïda com *trastejar* ‘freqüentar’, *amprar* ‘agafar en préstec’ i *fressa* ‘rastre’.

5. Conclusions

En definitiva, aquest treball ha volgut donar valor a un document fins ara inèdit, que permet d’atansar-nos a la parla real dels tortosins de començaments del segle XVII. Els trets presents en el text s’adiuen al català occidental de l’època, amb algunes particularitats especials, com l’aparició de *en* en lloc de *ab* o la grafia ultraconservadora.

El tortosí, com a varietat viva i amb personalitat pròpia, hi queda reivindicat com una peça essencial del mosaic dialectal del català i com una mostra del patrimoni lingüístic que cal preservar i estudiar. Aquesta recerca vol, en darrer terme, contribuir a fer més visible la riquesa i la diversitat del català de tot arreu del domini lingüístic, així com permetre’n el seguiment de l’evolució al llarg dels segles.